

Ministerul Culturii
al Republicii Moldova

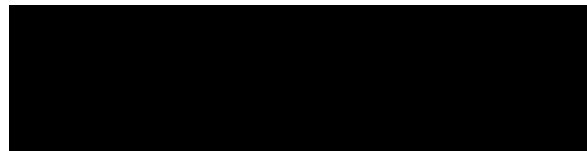
MD-2012, str. Nicolae Iorga nr.24
e-mail: cancelaria@mc.gov.md
web: www.mc.gov.md

Ministry of Culture
of the Republic of Moldova

MD-2012, str. Nicolae Iorga no.24
e-mail: cancelaria@mc.gov.md
web: www.mc.gov.md

Nr.04/2-09/ 432 din 18.02. 2023

Cu privire la demersul Dumneavoastră înregistrat la Ministerul Culturii cu nr. 343 din 23.01.2023 referitor la anul fondării municipiului Bălți, remitem în Anexă răspunsul prezentat de către Institutul de Istorie.

Secretar de Stat

A stylized handwritten signature in black ink, consisting of a large 'B' and 'U' followed by 'DECI'.

Ion BUDECI

Ministerul Educației și Cercetării al
Republicii Moldova
Universitatea de Stat din Moldova
INSTITUTUL DE ISTORIE
str. Academiei, 3/2
MD - 2028, Chișinău, Republica Moldova
tel: (373 22) 23-33-10
e-mail: institut.istorie@gmail.com

Ministry of Education and Research of the
Republic of Moldova
Moldova State University
INSTITUTE OF HISTORY
Academiei 3/2
MD-2028, Chisinau, Republic of Moldova
tel: (373 22) 23-33-10
e-mail: institut.istorie@gmail.com

Nr. 19/3 din 06.02.2023

Către Ministerul Culturii al Republicii Moldova

Prin prezenta, drept răspuns la scrisoarea nr. 04/2-09/243 din 02.02.2023, Vă
remitem nota informativă a Institutului de Istorie la solicitarea [REDACTED]
cu privire la anul fondării orașului Bălți.

În anexă: nota informativă.

Dr. hab. Gheorghe COJOCARU,
Directorul Institutului de Istorie

REPUBLICA MOLDOVA		
MINISTERUL CULTURII		
Nr.	644	
04	02	2023

Notă informativă cu privire la anul fondării municipiului Bălți

Cu o etimologie interpretată de unii autori ca «бѣлыѣ» (alb, frumos), în timp ce majoritatea cercetătorilor insistă asupra obârșiei numelui de la românescul „baltă / bălți” [1], - explicând acest lucru prin faptul că valea Răutului „e foarte băltoasă” [2], - începuturile localității Bălți se pierd în negura vremurilor. O lungă perioadă de timp, evenimentele din regiunea apei Răutului cu toți afluenții săi, precum și viața moldovenească desfășurată pe această vale mănoasă, au fost grav perturbate de numeroasele cete de tătari care își primblau la pășune turmele de oi și hergheliile de cai [3].

Respectiv, nu numai etimologia, ci și momentul primei atestări documentare a localității Bălți constituie obiectul unei vii dezbateri istoriografice, începute încă în primii ani interbelici și ajunse până în zilele noastre, fără să fi condus la stabilirea unui consens în această privință.

I. Iosifescu, bunăoară, directorul publicației bălțene „Basarabia economică și socială”, afirma că localitatea ar fi fost întemeiată în 1366 între două râuri, - Răut și Răuțel, - de către niște țărani moldoveni [4]. Ștefan Ciobanu, la rândul său, fără a indica o dată anume („Istoria acestui oraș se pierde în negurile trecutului”), considera că „după tradiție”, Bălți ar fi existat în veacul al XV-lea, când a fost devastat de tătari, iar „ca târg”, a apărut la începutul veacului al XVIII-lea [5]. La fel de vagi sunt și informațiile furnizate de Serviciul statisticii regionale din Chișinău condus de Eugeniu N. Giurgea, specificându-se doar că, „după date vechi, istorice, această localitate a vechii Moldove a fost arsă de către tătari sub conducerea lui Ghirei Han” [6].

În perioada postbelică, autorii preocupați de istoria or. Bălți au susținut că localitatea respectivă ar fi fost menționată în documente datate cu 1401, 1421 sau 1491, însă cu numele Zăvodine, fără să fi demonstrat ipoteza în cauză [7]. La fel de lipsită de suport documentar este și frumoasa legendă despre principesa Mazovețki, sora kneazului lituanian Vladislav al II-lea Jagello, care, alungată fiind din propria-i țară, ar fi ajuns, pe la 1421, pe malurile râului Răut și, îndrăgind aceste locuri, și-ar fi ridicat și un castel [8].

Din toate opiniile și versiunile formulate până în prezent, pare să fie mai plauzibilă argumentarea prof. univ., dr. Teo-Teodor Marșalcovschi, care demonstrează, în baza unor documente și materiale originale de arhivă, că prima atestare documentară a localității Bălți este din 4 octombrie 1620 [9].

Oricum, dincolo de frumoasele legende, ipoteze și opinii formulate de-a lungul timpului, cert este că Bălți a intrat în atenția istoricilor de pe la mijlocul secolului al XV-lea, când localitatea a fost prădată și arsă de tătarii de sub conducerea fondatorului și celui dintâi conducător al Hanatului Crimeii, Hadji Ghirai (1396-1466). După puțin timp, localitatea a fost reconstruită și repopulată de moldoveni, ruși, armeni, evrei și niște coloniști germani, care practicau cu predilecție grădinaritul, comerțul și geambășia [10].

În general, fără să fi avut o personalitate distinctă în primii ani de existență, soarta localității zămislite la confluența Răutului cu Răuțelul a fost aproape identică cu aceea a Hotinului sau a Sorociei, căci ori de câte ori cele două cetăți erau ocupate de străini, orașul Bălți împărțea inevitabil aceleași consecințe. Scriitorul și publicistul Dumitru Iov (1888-1959) menționa în această privință că, „deși izolat în inima Basarabiei și grănicerit de bălți, orașul a fost deseori pustii de vrăjmașii flămânzi veniți de peste Nistru. Când cetățile Hotinului și-a Sorociei îngenunchiau rezistența lor, soarta orașului Bălți era cunoscută: pârjolul nu se oprea la barierele târgului” [11].

Așa s-a întâmplat inclusiv în 1711, când Petru cel Mare al Rusiei, bătut de turci la Stănilești, a trebuit să lase în Bălți mari cantități de provizii destinate armatelor rusești, care însă au fost iarăși prădate de tătari [12].

Refăcut, iarăși, „din cenușă, în vadul negustorilor de cai vestiți care se adunau la iarmaroace lăsând bani grei și nădejdi multe” (D. Iov), în momentul răpirii teritoriului dintre Prut și Nistru de către Rusia țaristă în 1812, Bălți era un târgușor aflat în proprietatea particulară a

boierului Alexandru Panaite și aparținea ținutului Iași – unul din cele 21 de ținuturi în care era împărțită Moldova până în 1812 [13].

Un moment important în istoria localității s-a produs la 19 aprilie 1818, zi în care împăratul Rusiei Alexandru I, „venind dinspre Hotin și mergând la Chișinău, a fost nevoit să înopteze la Bălți (în casa boierului Panaite Catargiu [14]), unde s-a înămolit greaua trăsură imperială. Aici i-a sosit știre despre nașterea nepotului său Alexandru II și, în amintirea aceluia eveniment de familie, dânsul a dat satului Bălți prerogativele unei comune urbane. Astfel, Bălți devine pe neașteptate capitala județului Iași. Noul oraș, așezat la mijlocul platoului dintre Prut și Nistru, a devenit în curând un centru de comerț pentru nordul Basarabiei” [15]. I-au fost fixate și 10 iarmaroace pe an pentru comerțul mare de vite – caii, „întrucât până la 1812, pe aici fiind județul Iași, care avea de marcă un cal, era mare târg de cai, și anume: la 2 februarie, la 2 martie; în prima săptămână a Postului Mare – la Sf. Teodor; la 28 mai, la 24 iunie, de Sânziene; la 20 iulie, de Sf. Ilie; la 6 august, de Probajnie; la 15 octombrie – după Sf. Parascheva, la 26 noiembrie, de Sf. Ecaterina, după calendarul rusesc, și la 20 decembrie, de ziua Sf. Ignat [16]. În acele zile, la Bălți se întrunea un mare număr de negustori, realizându-se importante daravere cu cai și cu vite mari, pentru a fi apoi exportate în Austria [17].

Cu anul 1818, târgul Bălți își sporește importanța, odată cu înființarea administrației comunale a județului Iași. Marca orașului Bălți, precum și a întregului județ Iași, a fost aprobată printr-un ukaz imperial din 1826, reprezentând un cap de cal pe câmp roșu. Conform jurnalului ministerial, „marca veche a ținutului Iași reprezenta un cal întreg, dar, deoarece până acum numai o parte din acest județ s-a alipit la Imperiu, în amintirea acestei despărțiri în două, s-a fixat noul desen, care reprezintă numai capul animalului trunchiat” [18]. Așa cum afirma Zamfir C. Arbore, „explicația heraldică nu cere alte comentarii. Lîmpede și lămurit!”.

Note

- [1] Pentru Nicolae Iorga, bunăoară, era de domeniul evidenței că „numele-i vine (...) de la așa de multe bălți pe care le lasă Răutul – el însuși un șir de băltoage – primăvara și care se fac iarna un noroi ucigător” (Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*. Ediție îngrijită, introducere și bibliografie de Iordan Datcu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, p. 56-61).
- [2] Zamfir C. Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1898, p. 284-287.
- [3] Ispisoace și zapise (documente slavo-române) publicate de Gh. Ghibănescu, profesor onorar, membru corespondent al Academiei Române. Vol. VI. Partea II, Tipografia „Goldner”, concesionari Al. Terek & Gh. Caminschi, Iași, 1933, p. VI.
- [4] I. Iosifescu, *Istoria orașului Bălți*, în „*Basarabia economică și socială*” (Bălți), 15 iulie 1924. O frumoasă legendă, care însă nu se confirmă documentar, pune apariția localității Bălți în legătură cu principesa Ringala de Mazovia, soția voievodului Moldovei Alexandru cel Bun, de la care ar fi primit în dar, pe la 1421, târgul Siret și moșia Voloveț, inclusiv teritoriul pe care s-a ridicat viitorul oraș.
- [5] Ștefan Ciobanu, *Orașele, în Basarabia*. Monografie sub îngrijirea D-lui Ștefan Ciobanu, Imprimeria Statului, Chișinău, 1926, p. 93.
- [6] *Dicționarul statistic al Basarabiei*. Ediție oficială, Editura Glasul Țării, Chișinău, 1923, p. 14-15.
- [7] Vezi: Pavel Dumbrăveanu, Victor Ladaniuc, Vladimir Nicu, Bălți, în *Localitățile Republicii Moldova*. Itinerar documentar-publicistic ilustrat. Vol. 1, Agenția Națională de Presă „Moldpres”, Chișinău, 1999, p. 366.

- [8] Ispisoace și zapise (documente slavo-române) publicate de Gh. Ghibănescu, profesor onorar, membru corespondent al Academiei Române. Vol. VI. Partea II, Tipografia „Goldner”, concesionari Al. Țerek & Gh. Caminschi, Iași, 1933, p. 1.
- [9] T.-T. Marșalcovschi, Geneza municipiului Bălți: concept urbanistic și prima atestare, în Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice, 2007-2008, Presa Universitară Bălțeană, Bălți, 2009, p. 6-28; Idem, Bălți: geneza și evoluția urbei, în „Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială”, IV, nr. 5-6, Chișinău, 2013, p. 102. Prima atestare documentară a localității Bălți se conține în comentariile legate de expediția armatei polono-lituaniene contra Imperiului Otoman. În septembrie 1620, armata polonă comandată de Stanisław Żółkiewski a trecut frontiera cu Moldova la Iargura și s-a oprit lângă Ungheni, la 7-8 km de Țuțora. După pierderea bătăliei de la Țuțora, polonezii s-au retras prin satele Petrești, Scumpia, Catranâc, „iar pe la amiaza zilei de 4 octombrie ajung la râul Răut, lângă satul Bălți”. Seara, trupele polone au trecut Răutul și la 5 octombrie au ajuns la râul Cubolta. Așadar, prima atestare a orașului Bălți are loc la 4 octombrie 1620.
- [10] I. Iosifescu, Istoria orașului Bălți, în „Basarabia economică și socială” (Bălți), 15 iulie 1924.
- [11] D. Iov, Un oraș basarabean: Bălți, în „Viața Basarabiei”, anul II, nr. 12, decembrie 1933, p. 47-52.
- [12] Ibidem.
- [13] Alexei Agachi, Organizarea administrativă a Țării Moldovei sub ocupația militară rusă (1806-1812), în Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale. Materialele Conferinței Științifice Internaționale, 14-16 mai 1812, Chișinău-Iași. Coord.: Gh. Cliveti, Gh. Cojocaru, Editura Academiei Române, București, 2014, p. 126.
- [14] П.А. Крушеван. Бессарабия. Графический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник. Издание газеты «Бессарабец». Москва: Типография А.В. Васильева, 1903. С. 223-224.
- [15] Zamfir C. Arbure, Basarabia în secolul XIX, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1898, p. 284-287.
- [16] Ispisoace și zapise (documente slavo-române) publicate de Gh. Ghibănescu, profesor onorar, membru corespondent al Academiei Române. Vol. VI. Partea II, Tipografia „Goldner”, concesionari Al. Țerek & Gh. Caminschi, Iași, 1933, p. 2.
- [17] Zamfir C. Arbure, Basarabia în secolul XIX, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1898, p. 287.
- [18] Ibidem, p. 284-287.